

ननु ब्रह्म हित्यस्य वियदोदेः कुतो विनाश इत्याशंक्याह एतस्येति एतस्य भूतसंघस्य आद्या प्रवृत्तिः प्रथमसर्गः प्रधानान्यायाशब्दादव्याकृतादेव तदनंतरं मियुनाहो जांकुरन्यायेन व्यक्तमभिव्यक्तिं अविशेषात् विशेषाः पंचमहाभूतानि तदन्ये अविशेषाः पंचतन्मात्राणि एकादशेन्द्रियाणि अहंकारश्च जात्यभिप्रायमेकवचनं द्वितीयाप्रवृत्तिस्तु मिथुनादभिष्यक्तं नियच्छति नियमयति न पुनर्यादृच्छिकी सृष्टिरित्यर्थः एवं च यथा घटशरावोदंचनादीनां विशेषणामविशेषो मृत्मात्रं एवं वियदादि विशेषणामव्यस्य विशेषः प्रधानमिति न प्रवाह नित्यत्वं सृष्टेरिति भावः ॥ २५ ॥ प्रकृतिप्रलयकालेभ्यो नि विरक्तस्तु ज्ञानवान् प्रकृतिबाधेनात्मज्ञानवान् भवति मुख्यत इत्यर्थः ॥ २६ ॥ इति शांतिः ० मोक्षः ० नैः ० आः ० पंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥ ॥ ५ ॥ धर्मदुष्कृष्यते श्रेय इत्युक्तं व्याकुर्वन्नुक्तं मर्थमुपसंहरति यदातैः पंचभिः पंचेत्यादिनाऽध्यायेन पंचभिः शब्दादिभिः स्वविषयैः सह पंचेन्द्रियाणि मनसा कारणेनापि सह युक्तानि निगृहीतानि मनस्येत्यत्रैव बुद्धेरपि ग्रहणं श्रुतिश्च यदापंचावतिष्ठते ज्ञानानि

एतस्याद्या प्रवृत्तिस्तु प्रधानात्संप्रवर्तते ॥ द्वितीया मिथुनव्यक्तिमविशेषान्नियच्छति २५ ॥ धर्मादुत्कृष्यते श्रेयस्तथाऽश्रेयोप्यधर्मतः ॥ रागवान्मरुतिरित्येति विरक्तो ज्ञानवान् भवेत् ॥ २६ ॥ इति श्रीमहाभारते शांतिः ० मोक्षः ० मनुबृहस्पतिसं० पंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥ मनुरुवाच यदातैः पंचभिः पंचयुक्तानि मनसा सह ॥ अथ तद्द्रक्ष्यते ब्रह्म मणौ सुत्रमिवापितं ॥ १ ॥ तदेव च यथा सूत्रं सुवर्णवर्तते तु नः ॥ मुक्तास्वथ प्रवालेषु मृन्मयेराजते तथा ॥ २ ॥ तद्वद्गोऽश्वमनुष्येषु तद्वद्वस्ति मृगादिषु ॥ तद्वत्कीटपतंगेषु प्रसक्तात्मा स्वकर्मभिः ॥ ३ ॥ येन येन शरीरेण यद्यत्कर्म करोत्यथ ॥ तेन तेन शरीरेण तत्तत्फलमुपाश्रुते ॥ ४ ॥ यथा त्वेकरसा भूमिरोषधयर्थानुसारिणी ॥ तथा कर्मो नुगा बुद्धिरंतरात्मानुदर्शिनी ॥ ५ ॥ ज्ञानपूर्वा भवेद्विप्सालिप्सा पूर्वाभिः संधिता ॥ अभिसंधिपूर्वकं कर्म मूलंततः फलं ॥ ६ ॥ फलं कर्माल्मकं विद्यात्कर्म ज्ञेयात्मकं तथा ॥ ज्ञेयं ज्ञानात्मकं विद्याज्ज्ञानं सदसदात्मकं ॥ ७ ॥

मनसा सह बुद्धिश्च न विचेष्टति तामाहुः परमां गतिमिति आत्मानात्मनो रत्यंत विविक्तत्वं मणिमुज्ज्वल्यते नोक्तं ॥ १ ॥ ऐकाल्म्यसिः रथ्यर्थमनैव दृष्टो तेन सर्वत्रालव्यमिति मह तदेवेति ॥ २ ॥ प्रसक्तात्मा आसक्तचित्तः आसंगहेतुमाह स्वकर्मभिरिति ॥ ३ ॥ येन येन पिच्येणैवैव नगां घर्षेण प्राजापत्येन वा प्राप्येण हेतुभूतेन यस्य स्य देहस्य प्राप्तर्यमित्यर्थः यद्यत्कर्म यद्वा दिकं ॥ ४ ॥ कर्मभेदाद्देहविशेषयोगे दृष्टान्तमाह यथेति अंतरात्मा अनुदर्शोऽसाक्षीयस्याः सा तथा साक्षिप्रकाश्यापि प्राक्कर्मो नुसारिण्येव बुद्धिर्भक्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥ ज्ञानपूर्वा बुद्धिपूर्वाल्लिप्सा रागः ततोऽभिसंधिता अभिसंधि मत्त्वं अभिसंधिरित्यावत् सच दंसाधयेयमिति यत्नः ततः कर्मसंपदः ततः फलावप्तिः ॥ ६ ॥ फलमिति अनेन कमेण तत्तद्देहप्राप्त्या दिक्षु पंच फलं कर्माल्मकं प्रभवत् कर्मतु ज्ञेयात्मकं अहमर्थोऽज्ञानं सोऽपि सदसदात्मा विज्जब्रह्मणः ॥ ७ ॥